

УДК 37.034

*ВАЛЕНТИНА ТЕРНОПІЛЬСЬКА, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри соціальної освіти та
соціальної роботи, Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, Україна
ORCID ID 0000-0002-1468-9932
v_tern@ukr.net*

ПРОФІЛАКТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*VALENTINA TERNOPILSKA, Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of the Department of Social Education and
Social Work Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine*

PREVENTION OF INFORMATIONAL VIOLENCE IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

У статті розглядається інформаційне насильство як активний вплив на свідомість особистості, що здійснюється без її згоди та порушує інформаційну свободу. Окреслюються загальні механізми інформаційного насильства: інформаційний тиск, спотворення інформації, приховування інформації, незаконне отримання інформації. Зазначається, що на заклад вищої освіти покладається відповідальність за створення умов щодо розвитку медіакомпетенцій студентської молоді, дотримання нею етичних норм у соціальній мережі, що допоможе зберегти психологічне здоров'я, забезпечити фізичне та соціальне благополуччя. Зроблено висновок, що у студентів недостатньо розвинута правова та психологічна обізнаність про інформацію, яка є забороненою і може бути небезпечною для здоров'я.

Ключові слова: інформація, інформаційне насильство, медіакомпетенції, освітнє середовище, заклад вищої освіти, студентська молодь.

Summary. The article considers informational violence as an active influence on the consciousness of

an individual, which is carried out without his consent and violates his informational freedom. General mechanisms of informational violence are outlined: informational pressure, distortion of information, concealment of information, illegal obtaining of information. It is noted that the institution of higher education is responsible for creating conditions for the development of media competencies of student youth, their observance of ethical norms in the social network, which will help preserve their psychological health, ensure physical and social well-being. Students have insufficiently developed legal and psychological awareness of information that is prohibited and may be dangerous to health.

Key words: information, informational violence, media competences, educational environment, higher education institution, student youth.

Meta: проаналізувати особливості профілактики інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасному світі інформаційне насильство є досить розповсюдженою та масо-

вою проблемою, оскільки інформаційні канали, такі як телебачення, Інтернет, друкована продукція, чинять великий вплив на формування як індивідуальної, так і масової свідомості людей. Інформація, зокрема, що транслюється інформаційними каналами, дає індивіду певні знання, допомагає безпомилково оцінювати події, що відбуваються, зрозуміти ціннісний смисл і визначитись з нормами поведінки. Разом з тим сучасні інформаційні канали виступають інструментом соціально-психологічного управління поведінкою та формування свідомості, дають можливість управляти дітьми та молоддю шляхом нав'язування думки, дезінформації, створення інформаційного перевантаження й інших феноменів, які стосуються інформаційного насильства. Безперечно, інформаційне насильство відбувається у вигляді прихованого інформаційного діяння, з метою зміни думок, установок підростаючого покоління. Спостерігаємо також відсутність комплексних програм підготовки педагогів з профілактики інформаційного насильства серед дітей та молоді. Відтак перед системою освіти постає актуальне завдання створення і підтримки безпечного середови-

ща, яке сприятиме формуванню почуття захищеності та впливатиме на психоемоційний стан дітей і молоді.

Аналіз досліджень та публікацій. У науковій літературі відсутнє єдине загальноприйняте тлумачення інформаційного насильства. О. Самчинська визначає інформаційне насильство як цілеспрямований вплив на свідомість людини поза її волею, який здійснюється за допомогою інформаційних засобів, інформаційних технологій та технологічних прийомів, у результаті чого порушується інформаційна свобода об'єкта впливу та з'являється ризик загрози його життю і здоров'ю (Самчинська, 2021).

О. Балацька до фундаментальних рис інформаційного насильства відносить його нефізичний характер, руйнівний вплив на ментальну сферу і систему комунікації, нав'язування устновок, здатність підпорядковувати поведінку і свідомість особистості (Балацька, 2016).

Проблемам медіанасильства присвячено роботи К. Андерсена, Г. Батигіна, А. Василевич, В. Галатенської, В. Пилипчука та інших. Вони розглядають різні види інформаційно-психологічного впливу на теоретичному, емпіричному рівнях та описують техніки маніпулятивних практик, загрози безпеці держави та суспільства в інформаційній сфері.

За С. Паламар, освітній процес у закладі вищої освіти має спрямовуватися на формування у студентської молоді стійкої системи цінностей, оскільки сучасне суспільство потребує фахівця, котрий свою професійну діяльність органічно пов'язує з духовністю, що проявляється в любові не тільки до своєї професії, але й у любові до людини, природи, з толерантністю до думок інших людей, готовністю до суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Паламар, 2008). На думку В. Тернопільської, освітнє середовище закладу вищої освіти необхідно спрямовувати на узгодження освітніх, виховних

цілей і завдань, які покладені в основу профілактики інформаційного насильства та є його об'єднуючою основою для усіх суб'єктів цього процесу (Тернопільська, 2014).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційне насильство в широкому розумінні передбачає існування інформації у різних соціальних системах. Можемо стверджувати про нематеріальну, неенергетичну упорядковану дію на об'єкти, що репрезентується через асоціальний або антиособистісний характер. Інформаційне насильство виникає у соціальній взаємодії об'єкта і суб'єкта та передбачає зіткнення культурних і соціальних установок особистості. З такої позиції актуальним стає вже не захист інформації, а захист від інформації.

Вважаємо за необхідне виокремити міркування дослідників про те, що "... інформаційне насильство є активним впливом на свідомість особистості, що здійснюється без її згоди та порушує її інформаційну свободу" (Балацька, 2016). При цьому інформаційна свобода особистості – це право людини отримувати для її життя інформацію, передавати інформацію іншим людям, висловлювати свою думку (Балацька, 2016).

Характеризуючи інформаційне насильство, слід зазначити, що визначальною складовою цього явища є інформація. Провідними особливостями інформації визначено подвійність, достовірність, повноту, переконливість, цінність, корисність. Водночас слід звернути увагу в контексті інформаційного насильства саме на спотворенні інформації, зокрема, презентації одиничного за загальне, явища за сутність, можливого за дійсне, випадкового за необхідне.

Слід відмітити, що найбільш загальними механізмами інформаційного насильства є: інформаційний тиск, викривлення інформації, приховування інформації, незаконне отримання інформації. Небезпека інформаційного на-

сильства полягає в тому, що воно приводить до постійного та глибокого стресу, викликаного невідповідністю родовій інформації, що зберігається у підсвідомості людини на генетичному рівні, нав'язуваної ззовні через свідомість поточної інформації (Дзюбань, 2011, с. 96–97). У 2014 р. Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію про боротьбу з будь-якою формою інформаційного насильства і закликом країн-учасників до активних дій щодо захисту дітей та молоді від цього явища.

Зазначимо, що інформаційне насильство виявляється у таких формах, як: 1) передача інформації без згоди отримувача; 2) отримання інформації без згоди власника; 3) втручання третіх осіб у вільну інформаційну взаємодію з метою його порушення; 4) інформаційний пресинг; 5) викривлення інформації; 6) недостатність інформації; 7) нелегітимність інформації; 8) перевантаження інформації. Інформаційні потоки потенційно небезпечні для психологічного здоров'я дітей та молоді і можуть утримувати пряму або завуальовану інформацію, що пропагує насильство, асоціальні вчинки, що схиляють до девіантної поведінки, суїциду тощо.

На закладі вищої освіти лежить відповідальність за створення умов для розвитку медіакомпетенцій студентської молоді, дотримання нею етичних норм у соціальній мережі, що допоможе зберегти її психологічне здоров'я, забезпечити фізичне та соціальне благополуччя. У студентів досить часто недостатньо розвинута правова та психологічна обізнаність про те, яка інформація є забороненою, а яка може бути небезпечною для їх здоров'я. Вони не завжди здатні систематизувати інформацію. Потреба в самовираженні молоді іноді реалізується у формі наслідування спостережуваних образів. Юнаки і дівчата доволі часто не розуміють, що знаходяться під дією інформаційного насильства.

Бачиться особливо суттєвим,

що спілкування у соціальних мережах поєднується у молоді з відсутністю компетентності користувача та усвідомленням необхідності дотримання етичних кордонів; ілюзія анонімності призводить до асоціальних та агресивних проявів – в інформаційний простір переносяться звичні людям взаємодії в групі: відторгнення і цькування індивіда групою, ізоляція та самоізоляція.

Недостатньо вирішені питання закріплення етичних норм поведінки в офіційному просторі та пов'язаного з цим забезпечення безпеки взаємодії молоді в інформаційному просторі, створення умов для оволодіння нею принципами етики та способами безпеки у мережі. Отже, неоднозначність впливу інформації на молодь акумулює необхідність розробки і прийняття комплексу психолого-педагогічних заходів у закладі вищої освіти, спрямованих на профілактику інформаційного насильства.

Як стверджує С. Паламар, освітній процес у закладі вищої освіти має спрямовуватися на формування у студентської молоді стійкої системи цінностей, оскільки сучасне суспільство потребує фахівця, котрий свою професійну діяльність органічно пов'язує з духовністю, що проявляється в любові не тільки до своєї професії, але й у любові до людини, природи, з толерантністю до думок інших людей, готовністю до суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Паламар, 2008).

М. Братко "освітнє середовище закладів вищої освіти розглядає як полісуб'єктне, поліпредметне утворення, що цілеспрямовано і стихійно впливає на подальший професійно особистісний розвиток майбутніх фахівців, здійснюючи їх готовність до майбутньої професійної діяльності, успішного виконання соціальних ролей самореалізації у процесі життєдіяльності (Братко, 2015, с. 85).

Зазначимо, що ефективним фактором формування духовно-моральної особистості студента виступає створення цілісного ос-

вітнього середовища, яке стає заporукою профілактики інформаційного насильства. Створення такого середовища має бути зорієнтованим на узгодження освітніх цілей і завдань, які покладені в основу профілактики інформаційного насильства та є його об'єднувальною основою для усіх суб'єктів освітнього процесу.

Профілактична робота в закладі вищої освіти має полягати в тому, щоб кожний студент розумів сутність інформаційного насильства та інформаційної залежності, наслідки розвитку залежності, а також методи захисту від негативної інформаційної дії. Метою профілактики повинні стати формування у юнаків і дівчат установок, які забезпечать стійкість до критичного сприйняття інформаційного середовища, що дозволить убезпечити їх від інформаційного насильства.

Профілактику інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти необхідно здійснювати за такими напрямками: 1) ознайомлення учасників освітнього процесу з особливостями поширення та наслідками інформаційного насильства; 2) систематична просвітницька робота щодо попередження інформаційного насильства (проведення тренінгів, лекцій, круглих столів, бесід, диспутів, акцій, конкурсів, зустрічей з представниками кіберполіції, громадських організацій та ін.); 3) формування правових знань та правової поведінки студентської молоді, відповідального ставлення до свого та життя інших людей; 4) формування навичок безпечного освітнього середовища.

Наголосимо на значному потенціалі соціальних проєктів у формуванні безпечного інформаційного середовища в закладі вищої освіти. Зокрема, реалізація проєкта "Стоп інформаційне насильство! передбачає дослідження рівня інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу освіти, ознайомлення суб'єктів процесу з поняттям

"інформаційне насильство", його особливостями, причинами і наслідками, а також формами, методами, засобами профілактики даного явища. Крім того, важливо здійснювати моніторинг ефективності впровадження проєкта та результативності проведеної роботи щодо взаємодії в інформаційному середовищі, здатності суб'єктів освітнього процесу протистояти негативній інформаційній взаємодії.

Результативним визначаємо тренінг безпечної поведінки в мережі. Його метою є формування у студентів усвідомленого ставлення до своїх дій у соціальних мережах, допомога у засвоєнні способів захисту від переслідування в мережі, формування інформаційної культури і відповідальної поведінки в Інтернеті.

Особлива роль у процесі профілактики інформаційного насильства в закладі вищої освіти належить особистості викладача. Варто виокремити його знання з теорії інформаційної безпеки, інформаційної соціалізації, інформаційної культури, бажання педагога надавати своєчасну підтримку та сприяти розвитку студентської молоді, її соціалізації й адаптації. Безперечно, що організація профілактики інформаційного насильства вимагає скоординованої роботи викладачів щодо розвитку усвідомлених самостійних умінь студентів взаємодіяти з інформаційним середовищем і протистояти негативній інформаційній взаємодії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інформаційне насильство визначаємо як вплив на свідомість особистості без згоди, що порушує її інформаційну свободу. У профілактиці інформаційного насильства важливим є створення гармонійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти, урахування ціннісних орієнтацій, індивідуальних особливостей студентської молоді, проведення систематичної просвітницької роботи щодо попередження та

наслідків інформаційного насильства. Перспективним напрямом вивчення порушеної проблеми можуть бути розробка програм профілактики інформаційного насильства студентської молоді та розробка механізму взаємодії закладів вищої освіти з іншими організаціями, установами, освітніми закладами щодо профілактики інформаційного насильства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Балацька, О. Б. (2016). Специфічні форми сучасного збройного насилля. UChoice: 4P" Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology. *Одеса: Національний університет "Одеська юридична академія"*, 25–27.

Братко, М. В. (2015). Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 1–2, 46–47.

Дзюбань, О., Пилипчук, В. (2011). Інформаційне насильство

та безпека: світоглядно-правові аспекти. Харків: Майдан. 244 с.

Тернопільська, В. І., Коломієць, Т. В., Піонтківська, І. О. (2014). Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль: Богдан-книга. 184 с.

Паламар, С. П. (2008). Ціннісні орієнтації вчителів як передумова інтеграції до європейського освітнього простору. *Освітнологічний дискурс*, 3–4 (22–23), 129–138.

Самчинська, О. (2021). Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. *Інформація і право*, 36, 55–65.

REFERENCES

Balacjka, O. B. (2016). Specyficzne formy suchasnego zbrojnogho nasyllja. UChoice: 4P" Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology. *Odesa: Nacionaljnnyj universytet "Odesjka jurydychna akademija"*, 25–27.

Bratko, M. V. (2015). Osvitnje

seredovyshhe vyshhogho navchaljnogho zakladu: funkcionaljnnyj aspekt. *Pedagoghichnyj proces: teorija i praktyka*, 1–2, 46–47.

Dzjubanj, O., Pylypchuk, V. (2011). Informacijne nasyllstvo ta bezpeka: svitoghljadno-pravovi aspekty. Kharkiv: Majdan. 244 s.

Ternopiljsjka, V. I., Kolomijecj, T. V., Piontkivsjka, I. O. (2014). Dovidnyk z vykhovnoji roboty zi studentamy. Ternopilj: Boghdan-knygha. 184 s.

Palamar, S.P. (2008). Cinnisni orijentaciji vchyteliv jak peredumova integraciji do jevropskogo osvitnjogho prostoru. *Osvitologhichnyj dyskurs*, 3–4 (22–23), 129–138.

Samchynsjka, O. (2021). Informacijne nasyllstvo, informacijna manipuljacija ta propaghanda: ponjattja, oznaky ta spivvidnoshennja. *Informacija i pravo*, 36, 55–65.

Стаття надійшла 1. 04. 2024 р.

